

Ondřej Filipec: Fenomén terorismus: česká perspektiva.

1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 256 stran, ISBN: 978-80-244-5040-7.

Author: Nikola Medová, Faculty of Science, Palacký University Olomouc, Czech Republic.
E-mail: medovanikola@gmail.com.

DOI: <https://doi.org/10.32422/mv.1681>.

Autor knihy, Mgr. et Mgr. Ondřej Filipec, Ph.D., působí na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a na Fakultě sociálních věd Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě. Zabývá se problematikou mezinárodní bezpečnosti a Evropské unie. Je autorem řady odborných publikací, včetně monografií, mezi které například patří *Úvod do problematiky zbrání hromadného ničení* (2013), *Chemická regulace REACH: Tři dimenze politiky* (2015), *Global Jihad: Case Studies in Terrorist Organizations* (2017) nebo *Europe and the Migration Crisis: the Perspective of the EU Member States* (2018).

Knihy *Fenomén terorismus: česká perspektiva* (256 stran) vyšla v roce 2017 v nakladatelství Univerzity Palackého v Olomouci. Cílem knihy je přehledně představit čtenáři terorismus, který je v poslední době značně skloňovaným fenoménem. Od útoku na Světové obchodní centrum v New Yorku 11. září 2001 je terorismus celosvětově „populárním“ tématem, většinou však automaticky spojeným s islámem, a jiné jeho formy a projevy jsou opomíjené. Kniha rozebírá historický vývoj, definice uznávané jednotlivými státy a organizacemi, podoby terorismu v různých regionech, nadnárodních společnostech a České republice a v neposlední řadě vysvětluje fungování teroristických organizací. Je rozdělena na dvě části, několik kapitol a jejich podkapitol. První část je zaměřena na teoretický základ problematiky terorismu a čtivě vysvětluje základní pojmy, které jsou klíčové pro studium bezpečnosti/terorismu. Skutečné případy, jež se v minulosti staly, dokladují popisovanou teorii v praxi, což čtenářům umožní vnímat reálné souvislosti. Druhá část knihy obsahuje sedm rozhovorů s českými odborníky na terorismus a bezpečnostní politiku, v nichž se každý z nich k této problematice vyjadřuje z jiného úhlu. Tato část knihy představuje spíše rozšíření povědomí o terorismu pohledem jiných vědních disciplín, které se terorismem také v nějaké podobě zabývají.

Hned v úvodu knihy autor představuje rešerši literatury zabývající se terorismem v českém prostředí. Vysvětluje základní pojmy, uchopitelnost a také dvojí definování terorismu (s. 13). Definice mohou být pozitivní, nebo negativní. Pokud bychom fenomén terorismu vymezili pozitivně, byl by složen z určitých prvků a vztahoval by se k jiným fenoménům. Pokud ho chceme vymezit negativně, pak jde o fenomén odlišný od jiných, často také nejasně vymezených kategorií. Autor popisuje historický původ slova, které bylo poprvé použito v 18. století ve Francii v souvislosti s jakobínským terorem. Tehdy šlo o charakteristiku mocenských praktik vůči obyvatelstvu. Terorismus byl jakási forma (nástroj) výkonu spravedlnosti či odplaty za činnost a postoje neslučitelné s hodnotami, které jednotlivé vlády představovaly. Postupem času se terorismus vyvíjel, stejně tak jako pohled na něj, praktiky a jeho definice, jež dodnes nejsou jednotné a každý stát či mezinárodní organizace jej vymezuje jinak. Další rovina terorismu byla a je rovina emocionální, kdy účelem teroru bylo eliminovat opozici a také zstrašovat odpůrce revoluce. Proto byly jako symbol zdůraznění moci využity například veřejné popravy. Dvě stě let se tyto dvě roviny stále vyvíjejí.

Hned ze začátku knihy je uvedeno několik nejvýznamnějších definic terorismu, které se dodnes používají nebo jsou nejrozšířeněji uznávány. První univerzální definice terorismu byla předložena na půdě OSN v *Úmluvě o prevenci a potlačování mezinárodního*

terorismu. Rezoluce OSN 49/60 z roku 1994 je podle autora nejspíše tou nejuniverzálnější definicí, kterou můžeme najít, ale ani ta není uznaná všemi státy. Autoři Schmidt a Jongman (1988) zabývající se fenoménem terorismu identifikují ve svém výzkumu různé klíčové elementy, které jsou obsaženy v jednotlivých definicích. Těchto definic bylo prozkoumáno 109 a na základě této studie rozlišují pojetí terorismu nejen na úrovni států, ale i čtyř názorových skupin, kterými jsou: vědeckí odborníci, vládní autority, veřejnost, teroristé a jejich sympatizanti. Každá z těchto skupin nahlíží na terorismus z jiného pohledu a jinak k němu také přistupuje (s. 14).

Pokud bychom se zaměřili na základní dělení terorismu, autor jej dělí na náboženský, politický, monotematický, kriminální a psychopatologický (s. 37). Každému z těchto typů je v knize věnována kapitola, v níž je přehledně popsán a vysvětlen. Například náboženský terorismus, který je nejčastěji spojovaný právě s islámským náboženstvím, se obecně dále dělí na fundamentalistický a eschatologický. Autor také zajímavě vysvětluje pojem radikalizace, a to hned na několika příkladech, kdy vysvětluje pojmy jako „radikální christianismus“, „radikální islamismus“, „radikalizace jednotlivce“ atd. (s. 38–44). Sebevražedné útoky, tak jak je známe dnes, jsou charakteristickým prvkem právě pro postmoderní terorismus, který zažíváme v současnosti. Jsou to útoky vyvolávající debaty ohledně neúspěšnosti integrace cizinců a o jejich možném spojení s terorismem. Nezvládnutá integrace se stala zbraní právě radikalismu. Autor v knize také rozebírá psychologii terorismu jako multikauzální jev, protože se na ní podílí více faktorů. Klíčové jsou tři mechanismy – 1) frustrace agrese, 2) přijetí negativní identity a 3) pozvolné přijetí terorismu. Tyto mechanismy jsou detailněji rozebírány na straně 105. Další rozbor motivací vedoucích k radikálnímu chování jednotlivce a terorismu je uveden na straně 108.

Stejně jako radikalizaci vymezuje autor pojem „deradikalizace“ (s. 109) a zároveň připojuje pět hlavních profilových typů teroristy. Patří mezi ně frustrovaný nacionalista, afghánský Arab, utlačovaný šíita, nezakořenění internacionalisté a mstitelé (s. 112). Zatímco hromadné sebevraždy či očekávání konce světa můžeme chápat jako kolektivní jednání, náboženský radikalismus proniká do individuální dimenze jednání a může podporovat tzv. monotematický terorismus (s. 44). Při něm dochází k obhajobě jednotlivých zájmů společnosti, skupiny či jednotlivce. Zde jde o dva klíčové prvky. Za prvé, je povýšena určitá výšeč politické ideologie nebo náboženství, přičemž vztah aktu k obecnější rovině této ideologie nebo náboženství je oslaben. Jedná se spíše o reálné a účelové následky než o naplňování určité ideologie. Za druhé, hlavním impulzem pro teroristický čin je přesvědčení o morálním úpadku společnosti a její nedokonalosti. Na základě tohoto kontextu je akt ospravedlněn. Jedna z forem tohoto druhu terorismu může být například ekoterorismus.

Jak bylo již zmíněno, z hlediska historického vývoje se nyní nacházíme v éře tzv. postmoderního terorismu. Sebevražedné atentáty, které jsou pro dnešní náboženské teroristy typické, jsou ale zároveň velkým otazníkem z hlediska integračních politik států, jež považují radikalizaci za důsledek špatně nastaveného systému začleňování různých skupin do společnosti. Právě „špatná“ integrace se stala zbraní radikalismu. Jakým způsobem tyto skupiny mohou fungovat? Na straně 67 a dále autor rozebírá hlavní druhy financování radikálních skupin. Příliv financí lze rozdělit do pěti skupin. Za prvé, jedná se o ilegální příjmy z okupace, kterými může být například zločin vykradení banky nebo okupování cizích území (příkladem je kontrola ropných polí). Za druhé, jedná se o příjmy z únosů, tzv. výkupné. Za třetí, skupiny žijí z příspěvků a sponzorských darů nevládních organizací či jednotlivců. Za čtvrté, materiální podpora od zahraničních bojovníků. Za páté, důležitým zdrojem příjmů jsou finance získané pomocí moderních komunikačních technologií. Důležitou rolí pro fungování teroristických organizací hraje také systém hawala, tedy neformální transfer peněz. Právě díky tomuto systému převodu peněz mimo bankovní sektor se na trhu neoficiálně pohybují značné částky.

Dále se autor zabývá tezí o selhání Evropy, opět v souvislosti s radikalizací obyvatelstva, a to hned z několika hledisek. Za prvé, Evropa je pasivní a ignorující dlouhodobě

problémy. To vede k vyloučení přistěhovalecké komunity a k její selhávající integraci do většinové společnosti. Za druhé, Evropa má nevyvážený postoj ke svobodě a bezpečnosti, pokud jde o zajištění hranic mezi členskými státy EU. A za třetí, Evropa nevybudovala žádné společné kapacity tak, aby byla EU bezpečným aktérem s efektivní zahraniční politikou. To opět navazuje na propojení a úzkou vazbu mezi radikalismem a funkčními integračními politikami.

V další části kniha rozebírá praktické fungování organizací. Jednou z klíčových otázek je, jakým způsobem jsou využívány technologie, které v dnešní době hrají velkou roli? Terorismus se díky technologickému rozvoji vyvíjí a mění se i jeho formy. Technologie jsou dalším nástrojem využívaným k propagaci a zviditelnění terorismu. Například ISIS (Islámský stát) velmi obratně využíval technologie a sociální sítě, což se odrazilo na jeho obrovské expanzi. Moderní technologie dokáží šířit propagandu a radikalismus bez ohledu na lokalitu a internet bude v budoucnu hrát pro terorismus stále významnější roli.

Autor dále uvádí, že například velkou hrozbou pro nemocnice je právě kyberterorismus. Už nyní jsou zaznamenány pokusy o napadení nemocničních počítačových systémů, které již několikrát ovlivnily nemocniční péči. Neřešené problémy vytvářejí prostor pro terorismus nejenom v rámci států, patří mezi ně například chudoba, špatné vládnutí či environmentální změny atd. Problematika zhroucených států s terorismem přímo souvisí, a to díky tomu, že tento typ států, stejně jako vyloučené komunity, bude i nadále poskytovat teroristům zázemí (s. 71).

Co se týká struktury teroristických organizací, v mnoha případech bychom mohli analyzovat pyramidovou strukturu. Ta mívá čtyři stupně. V dolní části pyramidy se nacházejí pasivní podporovatelé, kteří vytvářejí příznivé politické klima. Nad nimi jsou aktivní podporovatelé, kteří organizacím pomáhají svým vlastním zapojením během akcí. Jsou to osoby poskytující zázemí, informace či pomáhající s logistikou. Dále jsou na stupnici tzv. aktivní kádři provádějící vlastní činnost organizace, specializovaní na určitou oblast. Na nejvyšším stupni pyramidy se nachází vedení organizace, které je zodpovědné za plány a cíle. Pokud bychom hledali přirovnání, pak můžeme říci, že stejně tak jako za úspěšnosti firmy stojí kvalitní management, pak i v čele „úspěšné“ teroristické organizace stojí schopní vůdci.

Poté se práce zabývá situací v České republice, a to jak z historického, tak ze současného hlediska. Díky tomu, že Českou republiku tvoří celkem homogenní společnost, která není nijak výrazně nábožensky nebo politicky rozdělena, je ČR zemí, kde nedochází příliš k radikalizaci či snad k teroristickým činům. Dá se říci, že politicky nebo nábožensky motivovaný terorismus se ČR vyhýbá, alespoň pokud jde o jeho přímé důsledky. Neznamená to ale, že se terorismus České republiky netýká. Historie terorismu v českých zemích je možno rozdělit do čtyř etap. Za prvé je to období do konce první světové války, dále období do konce druhé světové války, komunistická éra a období po roce 1989. Zatímco v prvním období byly příčinou terorismu především národnostní a územní spory, které gradovaly s narůstající mocí hitlerovského Německa, po konci druhé světové války můžeme v souvislosti s ČSR vymezit dva typy terorismu. Za prvé, je jím státní terorismus, který směřoval proti takovým skupinám obyvatelstva, jež byly označeny jako tzv. vnitřní nepřítel komunistického režimu. Tento druh terorismu byl nejintenzivnější hlavně v prvních letech po komunistickém převratu v roce 1948 a eskaloval v 50. letech. V této době byl přijat „ostrý kurz proti reakci“, byly budovány tábory nucených prací a zatýkáni nepohodlní občané. Násilí bylo politicky motivované ze strany státu. Za druhé, jde o podporu zahraničních teroristických organizací šířících komunistickou ideologii. Lze tedy shrnout, že se Československo před rokem 1989 podílelo na podpoře levicového terorismu a vůči vlastním občanům představovalo největší hrozbu hlavně v 50. letech (s. 78).

Po roce 1989 se v ČSR objevuje tzv. transformační terorismus; jde o akty vyvolané v kontextu rozsáhlých politických a společenských změn, které ve společnosti probíhaly. Právě tyto změny mohou vést k frustraci a nespokojenosti části obyvatel, jež s transformací

(změnou) nesouhlasí. Tato změna může vést k radikalismu a extremismu určitých skupin. I tak je ale politicky motivovaný terorismus u nás vzácným jevem.

Co se týká současnosti, v knize jsou krátce zmíněny i reporty, které vydává česká Bezpečnostní informační služba (BIS). Ve zprávách se například uvádí, že muslimská komunita v ČR není izolována od většinové společnosti a je jako celek názorově umírněná. Mluvíme-li o rizicích terorismu pro ČR obecně, můžeme hovořit o dvou odlišných původech terorismu. Jedním z nich je domácí terorismus, který vzniká na území ČR, a druhým je terorismus, který má kořeny v zahraničí (s. 84).

Pokud bychom měli shrnout současnou situaci, dá se říci, že společenská úroveň ČR je příznivá. Naše republika se vyznačuje stabilní demokracií, respektem k lidským právům a příznivou ekonomickou situací. I přesto, že je zde několik znepokojivých tendencí, ČR se geograficky nachází v bezpečné a prosperující části světa, což velkou měrou přispívá ke stabilitě země a umírněnému jednání jejích obyvatel.

Cílem této recenze je alespoň rámcově představit čtenáři, jakou formou je Filipcova kniha psána a o jakých aspektech terorismu hovoří. Vybrala jsem dle mého ty nejdůležitější a také základní části, se kterými by se měl každý, kdo se o terorismus z různých důvodů zajímá, seznámit. Čtenář v knize dále najde podrobné informace o fungování organizací, ekonomii a psychologii terorismu, ale i o boji proti terorismu na různých úrovních – státních, národních i nadnárodních organizací.

Struktura čtivé a přehledně napsané knihy na sebe logicky navazuje a čtenář má tak k dispozici užitečný přehled o fenoménu terorismu, který je dnes velmi frekventovaným tématem. Díky rešerši české literatury, která je hned na začátku knihy, a zároveň dalším použitým zdrojům se čtenář může problematice terorismu hlouběji věnovat a ví, kde hledat další zdroje informací. Autor současně poukazuje i na limity české literatury zaměřené na otázku terorismu. Kniha je výborným průvodcem pro ty, kteří se chtějí začít problematikou terorismu zabývat nejen z akademických důvodů, je užitečná i pro ty, kteří se chtějí pouze seznámit s tím, co terorismus vlastně je a jakým způsobem zasahuje do života jednotlivců i celé společnosti. V knize je bohužel velké množství překlepů a gramatických chyb. Chybí jí finální jazyková korektura, což jí poněkud ubírá na serióznosti.

Literatura

• Schmidt, Alex P. – Jongman, Albert J. (1988): *Political Terrorism*. London: Transaction Publishers.

AUTHOR BIOGRAPHY

Nikola Medová graduated from the International Development Studies programme at Palacký University in Olomouc, where she currently teaches and is also a PhD student. As a part of her studies, she completed several internships abroad and also a one-year study stay in Istanbul. Nikola focuses on the Middle East region and related topics. Her Master's thesis was on "The Comparison of the Role of Women in the Bible and the Quran with Implications for the Present", and her dissertation thesis deals with development indicators in Turkey and foresight.